

Նարեկ ԳԱԲՐԻԵԼՅԱՆ

ի. գ. ք., դոցենտ

ՊԱՏՎՈՐՆԵՐԻ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔՆԵՐԻՆ ԱՈՆԶՎՈՂ ՏԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՏԱՅԱՏԱՆԻ ՏԱՆԲԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ՀՐԱՏԱՊ ԼՈՒԾԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՏԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

Դատավորների սոցիալական երաշխիքներին վերաբերող ներկայիս իրավակարգավորումները խիստ մտահոգիչ են հետևյալ երկու հիմնախնդիրների հաշվառմամբ.

1. գործող իրավակարգավորումները լրջագույն վտանգներ են պարունակում դատավորի և առհասարակ դատական իշխանության սոցիալական անկախության ապահովման տեսանկյունից և ուղղակի հետընթաց են,

2. գործող իրավակարգավորումները լրջագույն ինստիտուցիոնալ վտանգներ են պարունակում դատական իշխանության հետագա բնականոն և որակյալ գործունեության կազմակերպման և ապահովման տեսանկյունից:

Առաջին հիմնախնդրի կապակցությամբ

«Պաշտոնատար անձանց գործունեության ապահովման, սպասարկման և սոցիալական երաշխիքների մասին» և «Պետական պաշտոններ և պետական ծառայության պաշտոններ զբաղեցնող անձանց վարձատրության մասին» ՀՀ օրենքի, «Պետական պաշտոններ զբաղեցրած անձանց սոցիալական երաշխիքների մասին» ՀՀ օրենքների՝ դատավորների վարձատրությանն ու կենսաթոշակին առնչվող կարգավորումները, կարծում ենք, առնվազն չեն բխում 2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության համապատասխան իրավակարգավորումների (1-ին հոդված, 164-րդ հոդվածի 1-ին, 10-րդ մասեր), Հայաստանի Հանրապետու-

թյան ստանձնած միջազգային պարտավորությունների (Եվրոպայի խորհրդին անդամակցության պարտավորություններ), միջազգային մի շարք հեղինակավոր իրավական ակտերի, բանաձևերի և զեկույցների (ԵՆԽՎ 07.01.2004 թ. թիվ 1361 բանաչև, ՄԱԿ-ի գլխավոր սասանքիայի 1985 թ.-ի նոյեմբերի 29-ի և դեկտեմբերի 13-ի համապարասխանաբար 40/32 և 40/146 բանաչևեր, «Գաղտնիքների կարգավիճակի մասին» Սպրաքուրգում 1998թ. հունիսի ընդունված եվրոպական խարտիա, ՄԱԿ-ի մարդու իրավունքների կոմիտեի կողմից ընդունված «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագիր, Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի 17.11.2010 թվականի թիվ CM/Rec (2010) 12 հանչնարարական, ԵՆ Վենեթիկի հանչնաժողովի 2010 թ. մարտի Գաղտնի համակարգի անկախության զեկույց (CDL-AD/2010/004), միջազգային և ներպետական բարձրագույն դատական ատյանների կողմից կայացված դատական ակտերով արտահայտված իրավական դիրքորոշումների (Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի «Stec and Others v. The United Kingdom [GC], no. 65731/01, p. 53, ECHR 2006-VI, Wiczeorek v. Poland, no. 18176/05, p. 57, 8 December 2009» գործով արդարադատված իրավական դիրքորոշումներ, Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարանի 20.09.2006թ. թիվ ՍԳՈ-647 որոշմամբ արդարադատված իրավական դիրքորոշումներ) բնույթից և

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2018 9 - 10 (231-232)

ՊԱՏՎՈՐ
Իշխանություն

չեն ապահովում դրանցով հետապնդվող նպատակները:

Այսպես

ՀՀ Սահմանադրության (այսուհետ՝ Սահմանադրություն) 1-ին հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունն ինքնիշխան, ժողովրդավարական, սոցիալական, իրավական պետություն է:

Սահմանադրության 164-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ արդարադատություն իրականացնելիս դատավորն անկախ է, անաչառ և գործում է միայն Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան:

Սահմանադրության 164-րդ հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ դատավորի համար սահմանվում է նրա բարձր կարգավիճակին և պատասխանատվությանը համապատասխանող վարձատրություն: Դատավորի վարձատրության չափը սահմանվում է օրենքով:

Բացահայտելով Սահմանադրության վերը նշված հոդվածներով սահմանված իրավակարգավորումների բովանդակությունը՝ անհրաժեշտ ենք համարում մատնանշել մի քանի ակնհայտ սահմանադրական փաստեր և նպատակներ, որոն չեն արտացոլում գործող իրավակարգավորումները.

- Հայաստանի Հանրապետությունն իրավական պետություն է,
- Հայաստանի Հանրապետությունում դատավորն անկախ է,
- Հայաստանի Հանրապետությունում դատավորն անաչառ է և գործում է միայն Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան,
- Հայաստանի Հանրապետությունում դատավորն ունի բարձր կարգավիճակ և բարձր պատասխանատվություն,
- Հայաստանի Հանրապետությունում դատավորն իր բարձր կարգավիճակին և պատասխանատվությանը համապատասխանող վարձատրության իրավունք ունի:

Այս առումով պետք է նշել, որ միայն

սահմանադրություններում պետությունն իրավական հռչակելը չի կարող խոսել իրավական պետության փաստացի գոյության մասին: Իրականության մեջ իրավական պետության գոյությունը կարելի է արձանագրել, եթե պետության կողմից երաշխավորված և ապահովված է անկախ դատական իշխանության համար անհրաժեշտ բոլոր նախապայմանները:

Հաշվի առնելով այն, որ դատավորի անկախությունը վերացական հասկացություն չէ՝ ցանկանում ենք հակիրճ անդրադառնալ դատավորի անկախության սկզբունքի իրավական բովանդակության բացահայտմանը, դրա երաշխավորման ու ապահովման գործընթացի կարևորությունը և առաջնահերթությանը:

Բացի դատավորի իրավական անկախությունից, որն երաշխիքներ է սահմանում ներքին և արտաքին հնարավոր ազդեցություններից և ճնշումներից դատավորի պաշտպանված լինելու առումով, գոյություն ունի դատավորի սոցիալական անկախության երաշխիք, և այդ երաշխիքն իրականության մեջ պետք է ունենա այնպիսի դրսևորում, որ ապահովվի դատավորի, այդ թվում՝ սոցիալական իմաստով անաչառ լինելու սահմանադրական նորմի պահանջը: Հետևաբար, այս ամենն ենթադրում է, որ պետության կողմից պետք է ստեղծվեն նյութական և սոցիալական անկախության այնպիսի պայմաններ, որոնք անհրաժեշտ ու բավարար կհանդիսանան ինչպես դատավորների, այնպես էլ ողջ դատական իշխանության սոցիալական անկախության ապահովման համար:

Ցավոք, գործող իրավակարգավորումները ներկայումս չեն ապահովում դատավորի սոցիալական անկախության համար անհրաժեշտ ու բավարար պայմանները:

Բացի դրանից՝ ցանկանում ենք անդրադառնալ դատավորի վարձատրության հարցին առնչվող մի շարք միջազգային իրավական ակտերի, բանաձևերի, զեկույցների կարգավորումների և պա-

հանջների հակիրճ նկարագրությամբ.

Այս առումով հատկանշական է 1998 թ.-ի հունիսի 8-10-ը Ստրասբուրգում ընդունված՝ «Դատավորների կարգավիճակի մասին» Եվրոպական խարտիայի և դրան կից մեկնաբանությունների հուշագրի 6.3 և 6.4 կետերի դրույթները, որոնցում ամրագրված է, որ իր *պաշտոնական պարտականությունները կատարող դատավորի համար պետք է նախատեսվի սոցիալական պաշտպանվածություն: Խարտիան հարույժ ընդգծում է, որ դատավորի ծերության կենսաթոշակի չափը պետք է հնարավորինս մոտ լինի դատական համակարգում նրա զբաղեցրած վերջին պաշտոնում սրացած աշխատավարձին:*

ՄԱԿ-ի գլխավոր ասամբլեայի 1985 թ. նոյեմբերի 29-ի և դեկտեմբերի 13-ի համապատասխանաբար 40/32 և 40/146 բանաձևերով հավանության արժանացած «Դատական իշխանության անկախության վերաբերյալ սկզբունքներ»-ի 11-րդ կետում ասված է. «*Դատավորների լիազորությունների փոփոխությունը, նրանց անկախությունը, անվտանգությունը, համապարասխան վարչարարությունը, ծառայության, թոշակի և թոշակի գնալու պայմանները պետք է պարզան ձևով երաշխավորվեն:*Նշված դրույթը կոչված է պետությունների ուշադրությունն առավել մեծ չափով սևեռել դատավորների նյութական և ոչ նյութական պաշտպանվածությունն ուժեղացնելու վրա:

ՄԱԿ-ի մարդու իրավունքների կոմիտեի կողմից ընդունված «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրի 14-րդ հոդվածի (դատարանների և տրիբունալների առջև հավասարության և արդար դատաքննության իրավունք) վերաբերյալ տրված թիվ 32 մեկնաբանության 19-րդ պարբերության համաձայն՝ *Դատավորների անկախությունը երաշխավորելու համար նրանց կարգավիճակը, ներառյալ՝ կենսաթոշակը և կենսաթոշակի անցնելու փորձը պետք է քաղաքացիական*

փով ապահովվեն օրենքով:

Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեն իր՝ 17.11.2010 թվականի թիվ CM/Rec (2010) 12 հանձնարարականում ամրագրել է, որ *դատավորների վարչարարության սկզբունքային կանոնները պետք է նախատեսվեն օրենքով: Պետք է սահմանված լինեն համապարասխան երաշխիքներ, որոնք կապահովեն ողջամիտ փոփոխություն, ի թիվս այլնի, կենսաթոշակի վճարման համար, որը պետք է լինի ողջամիտ հարաբերակցության մեջ աշխատանքի ժամանակ սրացած վարչարարության հետ: Առանձին օրենսդրական կարգավորումներով հարկավոր է զսպել դատավորների վարչարարության կրճատումները:*

Եվրոպայի խորհրդի Վենետիկի հանձնաժողովի կողմից հաստատված և Եվրախորհրդի նախարարների կոմիտեի կողմից հավանության արժանացած՝ Իրավունքի գերակայության հիմնարար չափորոշիչների մեջ նույնպես կարևորվում է դատավորի նյութական ու սոցիալական անկախության առնչությամբ գործադիր իշխանության ներազդեցության բացառումը: Բացի դրանից՝ 2010 թվականի մարտին Եվրախորհրդի Վենետիկի հանձնաժողովի կողմից ընդունված «Դատական համակարգի անկախության վերաբերյալ» գեկոյցում / CDL-AD/2010/004/ արձանագրվեցին դատական իշխանության անկախության երաշխավորման վերաբերյալ Եվրոպական մի շարք չափորոշիչներ, որոնք կարևոր նշանակություն ունեն Եվրոպական բոլոր երկրների համար: Դրանց շարքում հարկ է ուշադրություն դարձնել հետևյալներին.

- Դատական իշխանության անկախությունն ինքնանպատակ չէ: Այն դատավորների անձնական առավելությունը չէ, այլ պայմանավորված է դատավորների՝ որպես մարդու իրավունքների և ազատությունների երաշխավորի դերի իրագործման անհրաժեշտությամբ:
- Դատավորների անկախությունը, և

հետևաբար, դատական իշխանության հեղինակությունը տվյալ հասարակությունում կախված է բազմաթիվ գործոններից: Մասնավորապես՝ Վենետիկի հանձնաժողովը ամրագրում է այն դիրքորոշումը, որ դատավորների նյութական ապահովությունը պետք է համաչափ լինի մասնագիտական արժանապատվությանը և համապատասխան վարձատրությունն անհրաժեշտ պայման է դատավորներին անհիմն արտաքին ազդեցություններից պաշտպանելու համար: Պետության պարտականությունն է ապահովել համապատասխան ֆինանսական ռեսուրսներ դատական համակարգի համար: Նույնիսկ ճգնաժամի ժամանակ դատական համակարգի բնականոն գործունեությունը եւ անկախությունը չպետք է վտանգվի:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն իր նախադեպային իրավունքում դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիային (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) կից թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով ամրագրված իրավունքը որպես այդպիսին չի երաշխավորում կենսաթոշակի ստացման իրավունքը, այնուամենայնիվ, երբ Կոնվենցիայի անդամ պետությունների ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված է կենսաթոշակ ստանալու իրավունք, ապա այն ընկնում է Կոնվենցիային կից թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի պաշտպանության ներքո (Carson and Others v. the United Kingdom no. 42184/05, կետ 64): Հետևաբար, կենսաթոշակի չափի պակասեցումը կամ դադարեցումը համարվում է Կոնվենցիային կից թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով նախատեսված իրավունքի նկատմամբ միջամտություն (Rasmussen v. Poland no. 38886/05, կետ 71), իսկ այդ միջամտությունը պետք է ուսումնասիրվի «օրինականության», «հանրային շահի» և «համաչափության» սկզբունքների տե-

սանկյունից: Եվրոպական դատարանը փաստել է. «Չնայած 1-ին Արձանագրության 1-ին հոդվածը չի կարող սահմանափակել պետության ազատությունը սոցիալական ապահովության համակարգի շրջանակներում վճարվող գումարի չափի կամ տեսակի ընտրության հարցում, կարևոր է նաև արուզել արդյոք դիմումարուի՝ սոցիալական ապահովության համակարգի շրջանակներում գումար ստանալու իրավունքը խախտվել է այնպես, որը հանգեցրել է նրա կենսաթոշակի իրավունքի էության աղավաղմանը» (Stec and Others v. The United Kingdom [GC], no. 65731/01, p. 53, ECHR 2006-VI, Wiczołek v. Poland, no. 18176/05, p. 57, 8 December 2009):

ՀՀ Սահմանադրական դատարանն իր՝ 2006 թվականի սեպտեմբերի 20-ի թիվ ՄԳՌ-647 որոշմամբ հայտնել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. *օրենքները կոչված են իրավական լրացուցիչ երաշխիքներ ստեղծելու այդ անկախության ամրապնդման համար: Այս առումով, դատավորների համար բարձր կենսաթոշակի սահմանումը ոչ թե նրանց փրվող արտոնություն է, այլ հանրային և, առաջին հերթին՝ արդարադատության շահերի պաշտպանության միջոց, նրանց անկախության սոցիալական երաշխիք:*

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարող ենք նշել, որ իրավական պետության կողմից դատավորի աշխատավարձի և կենսաթոշակի բարձր մակարդակի ապահովման տեսանկյունից պետք է ձեռնարկվեն անհրաժեշտ բոլոր քայլերը և միջոցները, որպեսզի ապահովված լինի դատավորի և ողջ դատական իշխանության սոցիալական անկախությունը:

Երկրորդ հիմնահանգրի կապակցությամբ.

Ուսումնասիրության է ենթարկվել Դատական իշխանության առջև ծառայող մեկ այլ հիմնախնդիր, ինչի առկայության վերաբերյալ խոսում են ստորև ներկայացվող վիճակագրական տվյալները.

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2018 9 - 10 (231-232)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Մահմանադրական իրավունք

Արդեն իսկ նկատվում է դատավորի թափուր տեղերի համար հայտարարվող ամենամյա գրավոր որակավորման քննություններին դիմորդների թվի կտրուկ նվազում:

Այսպես՝

2013 թ. հայտարարված դատավորի 20 (որից՝ քաղաքացիական՝ 11, քրեական՝ 8, վարչական՝ 1) թափուր պաշտոնի մրցույթին մասնակցելու համար դիմել է 135 անձ,

2014 թ. հայտարարված դատավորի 13 (որից՝ քաղաքացիական՝ 3, քրեական՝ 10) թափուր պաշտոնի մրցույթին մասնակցելու համար դիմել է 54 անձ,

2015 թ. հայտարարված դատավորի 9 (որից՝ քաղաքացիական՝ 7, վարչական՝ 2) թափուր պաշտոնի մրցույթին մասնակցելու համար դիմել է 49 անձ,

2016 թ. հայտարարված դատավորի 16 (որից՝ քաղաքացիական՝ 8, քրեական՝ 5, վարչական՝ 3) թափուր պաշտոնի մրցույթին մասնակցելու համար դիմել է 87 անձ,

2017 թ. հայտարարված դատավորի 9 (որից՝ քաղաքացիական՝ 4, քրեական՝ 5) թափուր պաշտոնի մրցույթին մասնակցելու համար դիմել է 43 անձ,

2018 թ. հայտարարված դատավորի 49 (որից՝ քաղաքացիական՝ 28, քրեական՝ 19, վարչական՝ 2) թափուր պաշտոնի մրցույթին մասնակցելու համար դիմել է 90 անձ:

Այսպիսով,

2013 թ. 1 թափուր տեղի համար դիմել է 7 անձ,

2014 թ. 1 թափուր տեղի համար դիմել է 4 անձ,

2015 թ. 1 թափուր տեղի համար դիմել է 5 անձ,

2016 թ. 1 թափուր տեղի համար դիմել է 5 անձ,

2017 թ. 1 թափուր տեղի համար դիմել է 5 անձ,

2018 թ. 1 թափուր տեղի համար դիմել է մոտ 2 անձ:

Բացի դրանից՝ ուշադրության է արժանի այն հանգամանքը, որ 2018 թվականի թվով 90 դիմորդներից միայն 24 դիմորդ է հաղթահարել որակավորման գրավոր քննության փուլը:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարող ենք արձանագրել, որ գոյություն ունեցող իրավակարգավորումների պայմաններում դատական իշխանության համար հասունացել է լրջագույն մի խնդիր, այն է՝ դատավորների թափուր պաշտոնները որակյալ կադրերով համալրելու գործընթացի պատշաճ կազմակերպումը և ապահովումը:

Կարծում ենք՝ ծագած հիմնախնդրի հիմքում ընկած են մասնավորապես վարձատրության, այդ թվում՝ կենսաթոշակի, ցածր մակարդակը, ինչը դատավորի պաշտոնն այլևս դարձրել է ոչ գրավիչ:

Մինչև 2014թ. հուլիսի 1-ը գործող իրավակարգավորումները հնարավորություն էին ընձեռում արձանագրելու, որ դատավորի վերջին աշխատավարձի և կենսաթոշակի միջև առկա տարբերությունը մեծ չէ և համապատասխանում է ինչպես միջազգային, այնպես էլ ներպետական օրենսդրությամբ և այլ իրավական ակտերով ստանձնած պարտավորություններին, ինչպես մասնավորապես և այլ իրավակարգավորումների էությունից և ապահովում դրանցով հետապնդվող նպատակները: Սակայն ներկայումս կարող ենք արձանագրել, որ գործող իրավակարգավորումները հետ քայլ է՝ դատավորի սոցիալական անկախության ապահովման տեսանկյունից:

Ամփոփելով ամբողջ վերոգրյալը՝ ցանկանում ենք նշել, որ վերը նշված օրենքները կարծում ենք չեն արտացոլում Մահմանադրության 164-րդ հոդվածի 10-րդ մասում նշված՝ դատավորի բարձր կարգավիճակին և պատասխանատվությանը համապատասխանող վարձատրություն, ինչի ապահովումն օրենքի մակարդակով պատվիրակված է հենց Մահմանադրությամբ: Բացի դրանից՝ գործող իրավակարգավորումներն իրենց

մեջ պարունակում են դատավորի և ողջ դատական իշխանության սոցիալական անկախությունը վտանգող լուծումներ, ինչպես նաև առաջացնում են լրջագույն խնդիրներ դատական իշխանության հետագա բնականոն գործունեության կազմակերպման և ապահովման տեսանկյունից: Հետևաբար, առաջարկվում է վերանայել դատավորի աշխատավարձի և կենսաթոշակի հարցերին վերաբերող

գործող ողջ իրավակարգավորումները և օրենքով սահմանել այնպիսի իրավակարգավորումներ, որոնք կբխեն սահմանադրական ուղիղ կարգավորումներից և պահանջներից, ինչպես նաև կլուծեն նկարագրված խնդիրները և կկասեցնեն վերը նշված հիմնախնդրի հետևանքով առաջացող հնարավոր բացասական զարգացումները:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2018 9 - 10 (231-232)

RESUME - РЕЗЮМЕ

PROBLEMS RELATED TO THE SOCIAL GUARANTEES OF JUDGES IN THE REPUBLIC OF ARMENIA AND REASONS FOR THE NEED FOR THEIR URGENT RESOLUTION

Narek Gabrielyan

First Deputy Head of the Judicial Department

PhD in Law, Associate Professor

The article presents the problems of legal regulations concerning the social guarantees of judges, in the light of the resolution of which it is recommended to revise all legal regulations concerning the salary and pension of judges, as well as to establish such legal regulations, that will ensure the social independence of the judge and all judicial power, solve the presented problems and suspend possible adverse effects.

Keywords: independence of judge, social guarantees of judge, salary of judge, pension of judge.

ПРОБЛЕМЫ, СВЯЗАННЫЕ С СОЦИАЛЬНЫМИ ГАРАНТИЯМИ СУДЕЙ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ, И ОБОСНОВАНИЕ НЕОБХОДИМОСТИ ИХ СРОЧНОГО РАЗРЕШЕНИЯ

Нарек Габриелян

Первый заместитель руководителя Судебного департамента,

кандидат юридических наук, доцент

В статье рассматриваются проблемы правового регулирования, касающегося социальных гарантий судей, в свете разрешения которых рекомендуется пересмотреть правовые регулирования, касающиеся заработной платы и пенсий судей, а также установить такие правовые регулирования, которые обеспечат социальную независимость судей и всей судебной власти, разрешат представленные проблемы и приостановят возникающие в результате их ненормированности возможные неблагоприятные последствия.

Ключевые слова: независимость судьи, социальные гарантии судьи, зарплата судьи, пенсия судьи.

Բանալի բառեր - դատավորի անկախություն, դատավորի սոցիալական երաշխիքներ, դատավորի աշխատավարձ, դատավորի կենսաթոշակ:

ՄԵՊՏԵՍԿԵՐ - ՀՈՎՏԵՍԿԵՐ 2018 9 - 10 (231-232)

ԴԱՏԱՎՈՐ
Իշխանություն